

UDC 316.344.42 (477.43): 378.4/477.43–21К-ПДУУ

DOI 10.2518/2307-7778.19.1.9

Олександр ПОЧИНОК

магістр історії, аспірант кафедри архівознавства, спеціальних історичних та правознавчих дисциплін Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, вул. Огієнка, 61, Кам'янець-Подільський, Україна, 32300 (skiter25@ukr.net)

Oleksandr POCHYNOK

master of history, postgraduate student of the department of archival studies, special historical and jurisprudence disciplines, Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, Ivan Ohienko, 61, Kamianets-Podilskyi, Ukraine, postal code 32300 (skiter25@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3209-1165>

РОЛЬ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ ПОДІЛЛЯ У ЗАСНУВАННІ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Анотація. *Мета дослідження* – полягає в окресленні вкладу представників подільської еліти у заснуванні Кам'янець-Подільського державного українського університету. **Методологія дослідження** базується на принципах історизму, системності й науковості та використанні засаднонаукових методів аналізу і синтезу. Базовим у дослідженні є принцип детермінізму, який дозволяє простежити в деталях процес виникнення задуму відкриття навчального закладу і пошуки місцевою елітою шляхів та засобів його реалізації. Як допоміжний метод, задля більш конкретної характеристики та оцінки дії досліджуваних осіб, використовуються елементи просопографічного аналізу. **Наукова новизна** полягає в увиразненні особливої ролі очільників культурної еліти краю в зародженні та реалізації ідеї заснування українського університету в Кам'янці-Подільському. Зокрема, особливим чином виокремлюється дії таких діячів Поділля, як: К. Солуха, О. Пащенко та О. Шульмінський. Без їх особистого вкладу втілення плану утворення університету не мало шансів на реалізацію.

Висновки. *Ще на початку ХХ ст. представники подільської еліти сформували і жили осередок національної свідомості серед подолян. Будучи активними членами організації «Просвіта», вони зуміли відродити та підтримати ще до початку революційних подій у Києві український національний дух жителів Поділля. Згодом, з розоргантання українського державотворчого руху, вони стали активними діячами періоду Української революції. Прагнучи утвердити національну самосвідомість подолян, такі діячі, як К. Солуха, О. Пащенко, О. Шульмінський та В. Приходько, зробили усе від них можливе для втілення ідеї українського університету на Поділлі. Саме завдяки поступу цих людей та їх суспільно-корисній діяльності вдалося заснувати університет у Кам'янці-Подільському. Ця стаття є лише одним аспектом у розгляді поставленої проблеми, яка потребує додаткового дослідження у векторі з'ясування ролі еліти Поділля в розвитку Кам'янець-Подільського Університету.*

Ключові слова: еліта, Поділля, Кам'янець-Подільський державний український університет, національне відродження.

THE ROLE OF THE REGIONAL ELITE OF PODILLYA AT THE FOUNDING OF THE KAMIANETS-PODILSKYI UNIVERSITY

Summary. *The purpose of the research.* The purpose of the study is to outline the contribution of the Podilly elite representatives at the opening of the Kamyanets-Podilsky State Ukrainian University. **The research methodology** based on the principles of historicism, a systematic approach, and scientific approach, and the use of general scientific methods of analysis and synthesis. The basis for the study is the principle of determinism, which allows us to trace in detail the process of the emergence of the idea of opening an educational institution and finding by local elites ways and means of its implementation. As an auxiliary method, for the purpose of more specific characterization and evaluation of the actions of the subjects under investigation, elements of the prosopographic analysis are used. **The scientific novelty** consists in understanding the special role of the leaders of the cultural elite of the region in the birth and implementation of the idea of founding an Ukrainian university in Kamyanets-Podilsky. **Conclusions.** At the beginning of the twentieth century representatives of the Podolsk elite formed and nurtured the center of national consciousness among the Podolians. Being active members of the «Prosvita» organization, they managed to revive and support, before the beginning of revolutionary actions in Kyiv, the Ukrainian national spirit of the

inhabitants of Podillya. Subsequently, with the deployment of the Ukrainian state-building movement, they became active figures of the period of the Ukrainian Revolution. In an effort to affirm the national consciousness of the Podolians, such figures as K. Solukha, O. Pashchenko, O. Shulminsky and V. Prykhodko, have done everything possible to implement the idea of the Ukrainian university in Podillya. Due to the aid of these people and their socially useful activity, the university in Kamyanets-Podilskyi was founded. This article is only an aspect of the consideration of this problem, which requires additional research in the vector of elucidating the role of Podillya elites in the development of the Kamyanets-Podilskyi University.

Key words: elite, Podillya, university, Kamyanets-Podilskyi state Ukrainian university, national revival.

Постановка проблеми. Громадянська позиція представників подільської еліти, які вели активну просвітницьку діяльність ще на самому початку ХХ ст., стала одним із каталізаторів виникнення університету в Кам'янці-Подільському. Саме їх наполеглива праця спричинила зародження настроїв та ідей, які, завдяки підтримці та поступу Івана Огієнка, змогли виявитися у відкритті першого українського університету. Освітлення як гуртової, так і поодинокі діяльності активних громадських представників Поділля початку ХХ ст. та часів Української революції, є особливо актуальним у питанні ролі регіональних провідників у процесі українського елітотворення на початку ХХ ст.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання про роль громадсько-політичних діячів та представників сфери культури в заснуванні державного українського університету в Кам'янці-Подільському привертало увагу значної кількості науковців. Важлива роль у дослідженні проблеми належить О. Завальнюку (Zavalniuk, 2004; 2005; 2013; 2016), який у своїх наукових студіях комплексно підійшов до розгляду цієї історичної події. Також чільне місце належить таким авторам, як Є. Сохацька (Sokhatska, 2010), О. Комарницький (Komarnitskyi, 2005), В. Адамський (Adamskyi, 2015) та ін. У своїх студіях вони висвітлюють питання заснування університету та внесок осіб, які були безпосередньо причетні до цих подій. Важливе значення має мемуарна спадщина В. Приходька (Prykhodko, 1936; 1967) та О. Пашенко (Adamskyi, 2012) як першоджерела, без яких розкриття низки питань з історії становлення університету на Поділлі було б не повним.

Мета статті полягає в окресленні вкладу представників подільської еліти початку ХХ ст. у відкритті Кам'янець-Подільського державного українського університету. Для досягнення мети варто сконцентрувати увагу на вирішенні таких **завдань**: розгляд передумов зародження ідеї заснування університету серед представників наукових кіл міста; визначення основної когорти осіб, які доклали максимум зусиль для реалізації поставленої мети; окреслення дій, до яких вдавалися визначні члени громади краю, щоб втілити запланований проект.

Виклад основного матеріалу. Перший ректор Кам'янець-Подільського університету І. Огієнко наголошував: «Національна еліта – це найбільший скарб всенародній, скарб, що набувається великими зусиллями й довгими роками» (Horbal, 1996, р. 45). У часи української революції ядро національного істеблшменту концентрувалося переважно у Києві. Проте не менш важливою була діяльність регіональних представників. Хоча найважливіші справи вирішувалися у столиці, життєво важливим було підтримувати ідею самостійної української державності серед народу. Такий поступ вимагав від особи повсякденної праці та сили брати відповідальність на себе заради загального добра. І. Огієнко також зазначав: «Без праці я собі людини не уявляю; без праці народ не воскресне. Кожен народ має певних осіб, – в старовину їх називали пророками, які кликали народ до відродження, які вели його до відродження» (Sokhatska, 2010, р. 531).

До зародження потужного осередку громадського та культурного життя на Поділлі долучилось чимало активних громадських діячів. Більшою чи меншою мірою вони

зробили все можливе для того, щоб у Кам'янці-Подільському постав український університет.

Варто визначити основну когорту осіб, які ще з початку ХХ ст. докладали найбільше зусиль до відродження національного духу на Поділлі. Вони ж, безпосередньо посприяли появі університету на своїй малій батьківщині. У той час національну діяльність проводили К. Солуха, Є. Сіцінський, які намагались пробудити народ, відродити рідне слово, та культуру (Trembitskiy, 2015, p. 25). У своїх спогадах В. Приходько зазначає: «до української справи стали горнутися [...] у Кам'янці зібралась громадка людей, що могла розпочати якусь більшу національну працю» (Prykhodko, 1967, p. 105).

Згадуваний автор мемуарів також завжди перебував у вирі громадського та культурного життя. Спочатку він працював на теренах Поділля, а з розвитком революційних подій 1917 р. – на загальнодержавному рівні. 19–21 квітня 1917 р. В. Приходько, як делегат «Просвіти», брав участь у роботі Українського національного конгресу. Він виступив з високої трибуни перед делегатами стосовно проблеми організації українського національного руху на Поділлі (Smoliy, 1996, p. 54). В останній день роботи конгресу його обрали членом Української Центральної Ради від Подільської губернії (Smoliy, 1996, p. 239).

Повернувшись до Кам'янця-Подільського, діяч поринув у національно-освітню справу. Незабаром отримав призначення на посаду губерньського комісара освіти. З того часу опікувався проблемами українського шкільництва, особливо у сільській місцевості. На Поділлі українізовано 34 вищих початкових школи (Kukurudziak, 1997, p. 61).

Будучи членом Подільської «Просвіти» В. Приходько відзначав, що заснування вищої школи на Поділлі – це справа усіх національних сил. А той факт, що університет постав саме в Кам'янці-Подільському, автор вважав заслугою трьох небайдужих людей: голови повітової земської управи О. Пашенко, голови міської управи О. Шульмінського та голови Подільської губерньської «Просвіти» К. Солухи (Adamskiy, 2015, p. 9).

У більш ранній своїй праці В. Приходько називає О. Шульмінського освіченою й культурною людиною, одним із «промоторів» Українського університету в Кам'янці. Таку велику роль останнього в справі реалізації університетського проекту автор пояснював прихильністю до українського культурного руху, свідченням чого стало його членство після революції 1905–1907 рр. у Подільській «Просвіті» (Zavalniuk, 2004, p. 167).

За словами В. Приходька, «на протязі цілої низки трьохліть О. Шульмінського обирали членом Кам'янецької міської управи, і в останні часи кам'яничани навіть не уявляли собі Кам'янця без члена управи Олександра Павловича – тому на цій посаді він залишався при всіх революційних змінах і владах» (Zavalniuk, 2013, p. 5).

О. Пашенко, активна діячка та член ради місцевої «Просвіти», Української Центральної Ради, гласна і керівниця української фракції міської думи, стверджувала, що завідуючий відділом освіти міської управи, О. Шульмінський ще у 1910 р. зініціював заснування у Кам'янці-Подільському народного університету. За цією ідеєю, навчальний заклад мав би обслуговувати багатонаціональну міську громаду. Навіть вироблено проект статуту майбутнього вишу. Проте через початок Першої світової війни проект відклали на невизначений час (Zavalniuk, 2013, p. 4).

До університетської ідеї повернулися у 1917 р. Тоді серед владних кіл УНР зріли плани відкриття в різних українських містах філії Київського народного українського університету, заснованого 5 жовтня 1917 р. Дізнавшись про таку перспективу, О. Шульмінський разом з дружиною О. Пашенко вирішили спрямувати такий проект до свого міста. Цим самим вони мали на меті ще сильніше згуртувати громадськість навколо спільної національної справи (Zavalniuk, 2013, p. 4).

Дуже важливо відзначити, що у той час на Поділлі були небайдужі особи, які щиро переймалися не тільки регіональними, але й загальнонаціональними проблемами. Вони вдавалися до конкретних акцій задля втілення своїх задумів. Якби не рішучі дії цих осіб, то справа заснування на подільській землі університету, можливо, і не досягла б успіху.

З-поміж регіональних культурно-просвітніх діячів неабияким хистом, цілеспрямованістю і визначними організаційними якостями відзначався авторитетний лікар К. Солуха. Упродовж багатьох років він вірно і наполегливо служив справі українського просвітництва, очолював Подільську губернську організацію товариства «Просвіта» (Zavalniuk, 2016, p. 12–13). Найбільш вагомим вкладом, який мав величезне значення для самоствердження українців у ході національного відродження, була його самовіддана, подеколи й виняткова діяльність із заснування та відкриття у жовтні 1918 р. Кам'янець-Подільського державного українського університету (Zavalniuk, 2016, p. 13). За твердженням В. Приходька, він не був ініціатором творення цього вишу, проте ця ідея «могла набрати значення поважної й реальної справи тільки при умові, коли її підпер авторитетом власним і авторитетом старшої й найзазаслуженішої української установи на Поділлі – голова «Просвіти» лікар Солуха» (Prykhodko, 1936, p. 10).

Така думка є далеко не суб'єктивною. Заступниця голови Подільської «Просвіти» О. Пащенко у своїх спогадах наголошувала, що коли в міській думі почали обговорювати справу перетворення Кам'янця-Подільського на університетське місто, то вона, як гласна тієї думи, відразу проконсультувалася з К. Солухою. Останній був не просто найбільш досвідченим в раді «Просвіти», а й добре відомим в регіоні українським діячем. Його також знало чимало громадських діячів столиці (Adamskyi, 2012, p. 341). Тому О. Пащенко розуміла, що його досвід, виваженість в прийнятті рішень та великий авторитет допоможе у справі заснування університету (Zavalniuk, 2016, p. 13).

4 січня 1918 р. О. Шувльїнський запропонував міській думі домагатися переведення до Кам'янця частини університету св. Володимира з українським відділом. Щоб зацікавити Генеральне секретарство народної освіти УНР у цьому проекті, він запропонував виділити з міських коштів позику в розмірі 1 млн крб. для облаштування закладу на новому місці (Zavalniuk, 2004, p. 167).

Згода думи відкрити в місті університет завершила перший етап у процесі утворення вищого навчального закладу. Головне те, що відбулась консолідація представницької громадської думки навколо університетської ідеї. Це мало неабияке значення для наступного етапу – просування її до державних структур. Уже саме вони повинні були визначитися щодо реалій її здійснення і винести остаточний вердикт (Zavalniuk, 2013, p. 6).

Спочатку виникла ідея перенести до Кам'янця-Подільського підрозділ університету св. Володимира. Проте, очевидно, не без участі К. Солухи, просвітяни, які виробляли текст звернення до вищої української влади, внесли зміни до формулювання пропозиції міської думи – не переносити до міста частину столичного університету, а заснувати тут цілу філію зазначеного вищого навчального закладу з усіма факультетами. Тобто мова йшла про розміщення у Кам'янці повноцінного вишу, який би готував фахівців на чотирьох факультетах – історико-філологічному, фізико-математичному, юридичному і медичному, маючи при цьому значення міжрегіонального університету (Zavalniuk, 2016, p. 14).

Проте, це вже було технічне питання. Перш за все, потрібно було робити активні кроки для вирішення початкової проблеми. Це добре розуміли як ініціатори, так і гласні думи. Першим кроком після прийняття ними багатообіцяючої ухвали стали вибори делегації (К. Солуха, І. Діяченко, О. Пащенко, М. Сістер) до столиці, якій доручили прояснити це питання (Zavalniuk, 2013, p. 6).

Під час перебування у Києві в січні 1918 р. у складі кам'янецької делегації К. Солуха довідався, що питання філії університету св. Володимира вже вирішено на користь Криму. Тоді він зустрівся з учителем однієї із столичних гімназій М. Сіماشкевичем, вихідцем із Поділля, котрий чимало зробив для розвитку культурного життя нашого краю. Він радо підтримав ідею створення в губернському центрі філії університету і спрямував делегацію до Ф. Сушицького, який працював у Генеральному секретаріаті освіти УНР (Zavalniuk, 2016, p. 14).

Під час зустрічі з кам'янчанами посадовець подав ідею заснувати в Кам'янці-Подільському не філію університету св. Володимира, а державний український університет. Кам'янецька делегація радо привітала таку пропозицію (особливо, з огляду на те, що таке вирішення питання було найбажанішим) і тут же написала прохання до Міністерства народної освіти про відкриття в м. Кам'янці-Подільському українського університету (Adamskyi, 2014, p. 195–196).

Про результати перемовин К. Солуха доповів думі 15 січня 1918 р. Прислухавшись до думки представників освітнього відомства, зокрема Ф. Сушицького, який відповідав в департаменті за створення мережі вищих шкіл, міська дума прийняла ухвалу про створення спеціальної Університетської комісії (П. Бучинський (голова), К. Солуха, Ю. Сіцінський, О. Пашенко, О. Шульмінський, О. Прусевич, М. Сістер, О. Зак). Їй доручили опікуватися всіма питаннями, пов'язаними з відкриттям у місті філії університету (Zavalniuk, 2013, p. 6).

Голова згадуваної комісії П. Бучинський був активним прихильником ідеї університету, а надалі його співробітником. Сам діяч родом із с. Довжок біля Кам'янця-Подільського. Народився 1852 р., закінчив Хотинське училище та Кам'янецьку напівкласичну гімназію у 1871 р. Згодом вступив на медичний факультет Київського університету Святого Володимира. Магістерську роботу захистив у Москві 1891 р., а докторську – у Варшаві 1894 р. З 1899 р. працював ординарним професором Новоросійського університету (Vinnikova, 2005, p. 193–194).

У 1910 р. П. Бучинський припинив викладання і повернувся до Кам'янця-Подільського, де працював до 1927 р., заснував природничий музей (1913) та Товариство природознавців (1911). Після того, як відкрито Кам'янець-Подільський український державний університет він повертається до викладацької роботи. Його обирають ординарним професором по кафедрі зоології та деканом фізико-математичного факультету (Vinnikova, 2005, p. 195).

Подільська «Просвіта», в керівництві якої генерувалася університетська ідея, взяла на себе відповідальну роль просування її в державних структурах. Як наголошувала О. Пашенко, «імпульс всієї справи відкриття Українського Університету перенесено до «Просвіти» (Zavalniuk, 2016, p. 14–15).

Найбільшим і першим реальним результатом співпраці кам'янчан з Києвом стала домовленість про приїзд на 4 квітня 1918 р. спеціальної столичної делегації. Попри всі інші організаційні питання, надважливим було те, чи має місто належні умови для розміщення у себе університету. А також, чи готова міська адміністрація підтримувати вищий навчальний заклад. Попри, загалом, успішний фінал роботи столичної делегації у Кам'янці-Подільському, виявилось, що найслабшим місцем у реалізації університетського проекту було задоволення умови Міністерства освіти про виділення з міського бюджету 1 млн крб. (Zavalniuk, 2016, p. 15–16).

Розуміючи, що невиконання цього пункту може припинити подальшу співпрацю з Києвом, К. Солуха направився до Вінниці, щоб переконати членів управи губернського земства виділити зі свого бюджету кошти (той самий дефіцитний мільйон карбованців) під заснування Кам'янець-Подільського університету. Як згадував В. Приходько: «К.Г. Солуха від імені кам'янчан підказував мені мотиви, чому Український Університет має повстати саме в Кам'янці: Кам'янець-Подільський – українське місто, висунуте найдалі на Захід. Коли у майбутньому Україна стане

соборною, цей Університет буде тією культурно-національною лабораторією, де будуть згладжуватись різниці між Наддніпрянщиною і Галичиною» (Zavalniuk, 2016, p. 16).

Після виступу В. Приходька на губернському земському зібранні, яке відбулося 22–26 квітня 1918 р., підтримано ідею заснувати першу вищу школу на Поділлі і план її фінансування, тобто виділити під цей проект 1 млн крб., але надати кошти частинами – 200 тис. крб. у 1918 р., а решту поділити на два наступних роки – по 400 тис. крб. Тобто, можемо констатувати, що, завдяки рішучим діям К. Солухи, важливу перешкоду на шляху заснування вишу знято. Проте, вже через три дні консервативні політичні сили вчинили у Києві державний переворот, привівши до влади гетьмана П. Скоропадського. Залишалось чекати, якою буде доля усіх раніше досягнутих домовленостей в університетському питанні (Zavalniuk, 2016, p. 16).

Столична преса повідомляла про намір нової влади продовжувати курс на національне університетське будівництво, що не могло не обнадіювати. Та незважаючи на це почесний голова «Просвіти» розумів, що без наполегливого відстоювання вирішення цього питання, можна не дочекатися того, що нова влада продовжить виконання плану щодо відкриття університету. Тому на початку червня він приїздить до Києва (Zavalniuk, 2016, p. 16).

Вже 2 червня 1918 р. відбулося засідання Ради лекторів Київського народного українського університету. З протоколу відомо, що керівний орган вишу розглядав питання про можливість заснування приватного університету в Катеринославі і державного українського – у Кам'янці-Подільському (Zavalniuk, 2016, p. 16–17). За протоколом, тоді ж «було заслухано коротку промову представника Кам'янця на Поділлі д-ра Солухи про університетську справу і ухвалено прийняти на увагу побажання кам'янчан аби справу відкриття університету в Кам'янці якомога більш просунути вперед» (Zavalniuk, 2016, p. 17).

Важко встановити, чи була це тільки власна ініціатива К. Солухи чи це консолідоване рішення групи людей, які намагались робити все можливе, щоб університет на Поділлі постав. Проте, важливим є те, що знаходилися люди, які, попри всілякі труднощі, не втрачали надії та рухали справу до кінця заради спільного блага.

Після відкриття університету зв'язки К. Солухи з закладом не припинилися. 11 вересня доктор попросив ректора прийняти його на посаду університетського лікаря (цю пропозицію Іван Огієнко зробив йому ще влітку 1918 р.) (Zavalniuk, 2016, p. 19).

17 серпня 1918 р. гетьман України затвердив закон про заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету. Заклад складався з чотирьох факультетів, але роботу відразу змогли розпочати лише історико-філологічний та фізико-математичний (Zavalniuk, 2005, p. 82).

22 жовтня 1918 р. відбулося свято відкриття університету, яке успішно провели місцеві «Просвіта» і дума (Zavalniuk, 2013, p. 16). В числі яких, звісно, були і вищезгадані К. Солуха та О. Пашенко та О. Шульмінський з боку міської думи. Також у святі відкриття університету 22 жовтня 1918 р. брав участь В. Приходько Він виступив з промовою і привітав «нове огнище рідної культури», побажав «йому найжвавішої праці на користь свого народу і цілої людськості в тім глибоко демократичнім і щиро гуманнім напрямку» (Kravchuk, 2011, p. 201).

На урочистому засіданні ради професорів зачитано грамоту П. Скоропадського, у якій стверджувалося, що гетьман «визнав за благо для всього люду українського» утворити в місті Кам'янці-Подільському український державний університет (Zavalniuk, 2013, p. 16). Відкриття навчального закладу сприяло національному піднесенню та активізації культурно-наукового життя краю (Chubaj, 2007, p. 258). Більше того, ця подія в історії стала одним з вагомих культурно-освітніх досягнень не

тільки для Поділля, а й в цілому для України (Chekanska, 2010, p. 791). Це стало можливим лише завдяки прогресивній діяльності подільської еліти. Кожний із згаданих її представників зробив масштабний вклад у справу відкриття та розвитку університету на Подільських теренах.

Висновки. Отже, ще на початку ХХ ст. місцева еліта формувала і живила осередок національної свідомості серед подолян. Будучи активними членами організації «Просвіта», вони зуміли відродити та підтримати ще до початку революційних дій у Києві український національний дух жителів Поділля. Згодом, з розгортанням українського державотворчого руху, вони стали активними діячами періоду Української революції. Прагнучи утвердити національну самосвідомість подолян, такі діячі, як К. Солуха, О. Пашенко, О. Шульмінський та В. Приходько, зробили усе від них можливе задля втілення ідеї українського університету на Поділлі. Саме завдяки поступу цих людей та їх суспільно-корисній діяльності вдалося заснувати університет у Кам'янці-Подільському. Ця стаття є лише одним аспектом у розгляді поставленої проблеми, яка потребує додаткового дослідження у векторі з'ясування ролі еліти Поділля в розвитку Кам'янець-Подільського університету.

Бібліографія

Адамський, В.Р. (2015). Кам'янець-Подільський державний український університет у літописі його сучасників. *Іван Огієнко і сучасна гуманітарна наука: науковий збірник*, (12), 6–16.

Адамський, В. (упоряд, автор передм.) (2012). *Пащенко О.М. Матеріали до життєпису*. Хмельницький: ПП Мельник А.А., 469 с.

Адамський, В. (упоряд.), **Кришук, Б.** (вст. стаття). (2014). *«Просвіти» Поділля в добу Української революції (1917–1920)*: зб. док. і матеріалів. Кам'янець-Подільський: «Медобори-2006», 517 с.

Віннікова, М.А. (2005). Бучинський Петро Миколайович. *Професори Одеського (Новоросійського) університету: Біографічний словник*. (Т. 2, сс. 193–196). Одеса: «АстроПринт».

Горбаль, М. (ред). (1996). *Огієнкові афоризми і сентенції: до 115-річчя від дня народження Митрополита Іларіона (Огієнка)*. Львів: Інститут народознавства НАН України, 96 с.

Завальнюк, О.М. (2013). Взаємодія громадського і державного чинників – основна умова заснування Кам'янець-Подільського університету. *Освіта, наука і культура на Поділлі: до 95-річчя Кам'янець-Подільського державного українського університету*, (20), 3–21.

Завальнюк, О.М. (2004). Громадський діяч О.П. Шульмінський і заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету (1918 р.). *Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст.* (7), 166–175.

Завальнюк, О.М. (2016). Кость Солуха у національному відродженні України 1918 р. (до 155-річчя та 110-ї річниці заснування Подільської «Просвіти»). *Кость Солуха – людина, освітній і громадський діяч (до 155-річчя та 110-ї річниці заснування Подільської «Просвіти»)* (сс. 12–20). Кам'янець-Подільський.

Завальнюк, О.М., & Комарницький, О.Б. (2005). Кам'янець-Подільський державний університет (1918–2005 рр.): сторінки історії. *Український історичний журнал*, 5, С. 81–92.

Кравчук, О.М., & Мельник, Н.М. (2011). Культурно-освітня діяльність В. Приходька на Поділлі в добу гетьманату 1918 р. *Освіта, наука і культура на Поділлі*, (18), 196–206.

Кукурудзяк, М.Г., & Собчинська, М.М. (1997). *З історії національної школи і педагогічної думки в Українській Народній Республіці*. Кам'янець-Подільський, 176 с.

Приходько, В.К. (1967). *Під сонцем Поділля. Спогади*. (В 2-х томах, Ч. 1). Нью-Йорк – Мюнхен: «Криниця», 184 с.

Приходько, В.К. (1936). *Повстання Українського Державного Університету в Кам'янці на Поділлі: відбитка з «Нашої Культури» 1935–1936 рр.* Варшава: Друкарня синодальна, 60 с.

Смолій, В.А. (ред.). (1996). *Українська Центральна Рада: документи і матеріали* (У 2 т., Т. 1). Київ: Наук. думка, 589 с.

Сохацька, Є.І. (2010). Культурно-просвітницька діяльність Івана Огієнка у Кам'янці-Подільському (1918–1920). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, 19, 531–535.

Трембіцький, А.М. (2016). Кость Солуха у спогадах Тетяни Приходько(Солухи). *Кость Солуха – людина, освітній і громадський діяч* (до 155-річчя та 110-ї річниці заснування Подільської «Просвіти») (сс. 21–29). Кам'янець-Подільський.

Чеканська, О.А. (2010). Цінність психолого-педагогічних поглядів Л.Т. Білецького у Кам'янці-Подільському державному українському університеті (1918–1920 рр.). *Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. Проблеми сучасної психології*, (10), 790–799.

Чубай, У. (2007). Українські періодичні видання м. Кам'янці-Подільського 1918 р.: історико-типологічний аспект. *Вісник Львівського університету. Серія Журалістика*, (31), 258–266.

References

Adamskyi, V.R. (2015). Kamianets-Podilskyi derzhavnyi ukrainyskyi universytet u litopysi yoho suchasnykiv [Kamenets-Podilskyi State Ukrainian University in the chronicle of his contemporaries]. *Ivan Ohienko i suchasna humanitarna nauka: naukovyi zbirnyk*, (12), 6–16. [in Ukrainian].

Adamskyi, V. (uporiad, avtor peredm) (2012) *Paschenko O.M. Materialy do zhyttiepysu* [Paschenko O.M. Materials for biography]. Khmelnytskyi: PP Melnyk A.A., 469 p. [in Ukrainian].

Adamskyi, V. (uporiad.), **Kryshchuka, B.** (vst. stattia). (2014) «Prosvity» Podillia v dobu Ukrainskoi revoliutsii (1917–1920): zb. dok. i materialiv [«Prosvites» of Podillya in the era of the Ukrainian Revolution (1917–1920)]. Kamianets-Podilskyi: «Medobory-2006», 2014. 517 p. [in Ukrainian].

Chubaj, U. (2007). Ukrainski periodychni vydannia m. Kamiansia-Podilskoho 1918 r.: istoryko-typolohichniy aspekt [Ukrainian periodicals of Kamyanets-Podilskyi city of 1918: historical and typological aspect]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya Zhuralistyka*, (31), 258–266. doi: 10.30970/vjo.2008.31.4031 [in Ukrainian].

Chekanska, O.A. (2010). Tsinnist psykhologo-pedahohichnykh pohliadiv L.T. Biletskoho u Kamiansia-Podilskomu derzhavnomu ukrainkomu universyteti (1918–1920 rr.) [Value of psychological and pedagogical views L.T. Biletskyi at the Kamyanets-Podilsky State Ukrainian University (1918–1920)]. *Zbirnyk naukovykh prats KPNU imeni Ivana Ohienka, Instytutu psykhologii im. H.S.Kostiuka APN Ukrainy. Problemy suchasnoi psykhologii*, (10), 790–799. doi: 10.32626/2227-6246.2010–10.%p [in Ukrainian].

Horbal, M. (1996) Ohienkovi aforyzmy i sententsii: do 115-richia vid dnia narodzhennia Mytropolyta Ilariona (Ohienka) [Ogienko's aphorisms and sentences: to the 115th anniversary of the birth of Metropolitan Ilarion (Ogienko)]. Lviv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy, 1996. 96 p. [in Ukrainian].

Kravchuk, O.M. & Melnyk, N.M. (2011). Kulturno-osvitnia diialnist V. Prykhodka na Podilli v dobu hetmanatu 1918 r. [Cultural and educational activity V. Prykhodko on Podillya during the Hetmanate's 1918 year]. *Osvita, nauka i kultura na Podilli*, (18), 196–206. [in Ukrainian].

Kukurudziak, M.H. & Sobchynska, M.M. (1997). *Z istorii natsionalnoi shkoły i pedahohichnoi dumky v Ukrainskii Narodnii Respublitsi* [From the history of the national school and pedagogical thought in the Ukrainian Peoples Republic]. Kamianets-Podilskyi, 176 p. [in Ukrainian].

Prykhodko, V.K. (1967). *Pid sonsem Podillia. Spohady* [Under the sunshine of Podillya. Memoirs]. (V 2-h tomah, Ch. 1). Niu-York – Miunkhen: «Krynytsia», 184 p. [in Ukrainian].

Prykhodko, V.K. (1936) *Povstannia Ukrainskoho Derzhavnoho Universytetu v Kamiansi na Podilli: vidbytka z «Nashoi Kultury» 1935–1936 rr.* [Uprising of the Ukrainian State University in Kamyanets in Podillya: an imprint from «Our Culture» 1935–1936]. Varshava: Drukarnia synodalna, 60 p. [in Ukrainian]

Smoliy, V.A. (red.). (1996). *Ukrainska Tsentralna Rada: dokumenty i materialy* [Ukrainian Central Rada: documents and materials] (U 2 t. T. 1). Kyiv: Nauk. dumka, 589 p. [in Ukrainian].

Sokhatska, Ye.I. (2010). Kulturno-prosvitnytska diialnist Ivana Ohienka u Kamiansi-Podilskomu (1918–1920) [Cultural and educational activity of Ivan Ogienko in Kamyanets-Podilskyi

(1918–1920)]. *Ukraina: kulturna spadschyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 19, 531–535. [in Ukrainian].

Vinnikova, M.A. (2005). Buchynskiy Petro Mykolaiovych [Buchinsky Petro Mykolayovych]. *Profesory Odeskoho (Novorosiiskoho) universytetu: Biohrafichnyi slovnyk*. (T. 2, pp. 193–196). Odesa: «AstroPrynt». [in Ukrainian].

Zavalniuk, O.M. (2013). Vzaiemodiiia hromadskoho i derzhavnoho chynnykiv – osnovna umova zasnuvannia Kamianets-Podilskoho universytetu [The interaction of public and state factors is the main condition for the foundation of the Kamyanets-Podilsky university]. *Osvita, nauka i kultura na Podilli: do 95-richia Kamianets-Podilskoho derzhavnoho ukrainskoho universytetu*, (20), 3–21. [in Ukrainian].

Zavalniuk, O.M. (2004). Hromadskiy diiach O.P. Shulminskiy i zasnuvannia Kamianets-Podilskoho derzhavnoho ukrainskoho universytetu (1918 r.) [Public figure O.P. Shulminsky and the foundation of the Kamyanets-Podilsky State Ukrainian University (1918)]. *Problemy istorii Ukraini XIX – pochatku XX st.*, (7), 166–175. [in Ukrainian].

Zavalniuk, O.M. (2016). Kost Solukha u natsionalnomu vidrodzhenni Ukrainy 1918 r. (do 155-richia ta 110-yi richnytsi zasnuvannia Podilskoi «Prosvity») [Kost Solukha in the national revival of Ukraine in 1918 (to the 155th anniversary and the 110th anniversary of the foundation of Podilsky's «Prosvites»). *Kost Solukha – liudyna, osvittii i hromadskiy diiach (do 155-richia ta 110-yi richnytsi zasnuvannia Podilskoi «Prosvity»)* (pp. 12–20). Kamianets-Podilskiy. [in Ukrainian].

Zavalniuk, O.M. & Komarnitskiy, O.B. (2005). Kamianets-Podilskiy derzhavnyi universytet (1918–2005 rr.): storinky istorii [Kamyanets-Podilskiy State University (1918–2005): history pages]. *Ukrainskiy istorychnyi zhurnal*, 5, P. 81–92. [in Ukrainian].

Trembitskiy, A.M. (2016). Kost Solukha u spohadakh Tetiany Prykhodko (Solukhy) [Kost Solukha in the memories of Tetyana Prykhodko (Solucha)]. *Kost Solukha – liudyna, osvittii i hromadskiy diiach (do 155-richia ta 110-yi richnytsi zasnuvannia Podilskoi «Prosvity»)*. (pp. 21–29). Kamianets-Podilskiy [in Ukrainian].